

TÜRKİYE-ABİLİŞKİLERİ BEKLENTİLERVEKAYGILAR

Genel Yayın Nu.: 27
Sertifika Nu.: 12131
ISBN: 978-605-4160-32-7
1. Basım, Eylül, 2009

TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİ BEKLENTİLER VE KAYGILAR

© Copyright 2009, EFLATUN YAYINEVİ

Bu kitabın bütün hakları Eflatun Yayınevi'ne aittir. Yayınevinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Sayfa Tasarımı

Türkan Sarı

Kapak Tasarımı

Meryem Kocabay

Baskı ve Cilt

Reproton Ltd. Şti.

EFLATUN YAYINEVİ
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
118/4 Maltepe/ANKARA
Tel: (0 312) 232 00 36-232 00 86
GSM: 0 541 232 00 96
www.eflatunyayinevi.com

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA	V
Giriş	1
	Oğuz Esen Filiz Başkan
Türkiye-AB ilişkileri, Güven ve Tam Üyelik	5
	E. Fuat Keyman
Avrupa Birliği Genişleme Süreci: Türkiye-AB İlişkilerine Kuramsal bir Yaklaşım	21
	Meltem Müftüler-Baç
Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ve Kamuoyu	33
	Özgehan Şenyuva
Türkiye’de Avrupa Şüphesizliği: Siyasi Seçkinler ve Kamuoyundaki Eğilimler	61
	Hakan Yılmaz

Ekonomik Faktörler ve Türkiye Kamuoyunun AB Üyeliğine Bakışı	75
	Çiğdem Kentmen
Siyasi Partilerin Avrupa Birliği Söylemleri	91
	Filiz Başkan
AB Seçkinleri Söyleminde Türkiye	109
	Işık Gürleyen
İtalyan Siyasal Eliti ve Kamuoyunun Türkiye-AB İlişkilerine Bakış Açısı İslamofobi ve Mamma Li Turchi?	127
	Ebru Canan
Avrupa Birliği, Demokrasi ve Müktesebat Siyaseti: Aday Ülkeler Açısından Bir Değerlendirme	151
	Nazım İrem
Yönetişim Çağında Siyasal Katılımın İmkânı: AB Örneği	165
	İlkim Özdikmenli
Gümrük Birliği Döneminde Dış Ticaret ve Dış Ticaret Açıkları	193
	Oğuz Esen Gül Ertan Özgüzer Ayla Oğuş Binatlı

YAZARLAR HAKKINDA

Filiz Başkan

İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümünde Doçent olarak görev yapmaktadır. Başkan, lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamladıktan sonra, yüksek lisans ve doktora derecelerini Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden almıştır. İslami cemaatler, İslamcı partiler, İslamcı sermaye ve aşırı sağ partiler hakkında çalışmalar yapan Başkan'ın Küreselleşme'nin Yüzleri isimli derleme kitabı ve Middle Eastern Studies, Turkish Studies, Nationalism and Ethnic Politics, South European Society and Politics gibi akademik dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır. Halen Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölüm Başkanlığını yürütmektedir.

Ebru Canan Sokullu

Bahçeşehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitiren Dr. Canan-Sokullu, yüksek lisansı University of Essex'te, (MSC in Comparative and European Politics) ve doktorasını Università di Siena'da tamamladı. Università di Siena ve University of Cambridge'de Compagnia di San Paolo di Torino, Riksbankens Jubileumsfond and VolkswagenStiftung'un "European Foreign and Security Policy Studies" bursi-

yeri olarak post-doktora çalışması yaptı. 2005'te Ohio State University Mershon Center'da ziyaretçi akademisyen olarak bulundu. Dr. Canan Sokullu'ya, "2005 Alexander George Graduate Student Paper Award" verildi. Transatlantik kamuoyu ve savaş, karşılaştırmalı Avrupa, İtalyan, Türk siyasal eliti ve kamuoyunun dış politika ve güvenlik algılamaları, İslam, demokrasi ve göç ekseninde Türkiye-AB ilişkileri konularında çalışan Dr. Canan Sokullu'nun yayınlarından bazıları şöyledir: (2009) "Islamofobia and Mamma gli Turchi! An Analysis of Italian Public and Elite Opinion on Turkey" Proceedings of the First International Symposium on the Strategy and Security Studies, İstanbul: Beykent University Publications, No: 60, pp: 34-47; (2008) (Emiliano Alessandri ile) (2008) "Mamma Li Turchi! Just and Old Italian Saying" in Tocci, N. (ed.) Talking Turkey II, Quaderno IAI – Istituto Affari Internazionali, pp: 11-41; (2008) Il Sostegno Pubblico Americano e Europeo per le guerre: Principali Obiettivi Politici contro Fini e Mezzi" in di Sarcina, F. et al (eds) Europa in progress. Idee, istituzioni e politiche nel processo di integrazione europea, Milano: FrancoAngeli, pp: 222-231; Aspenia ve Leadership Quarterly gibi dergilerde yayınları bulunmaktadır.

Gül Ertan Özgüzer

İzmir Ekonomi Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim görevlisidir. Ertan Özgüzer, lisans derecesini ODTÜ İktisat bölümünden, yüksek lisans derecesini ise İzmir Ekonomi Üniversitesi Finans Ekonomisi bölümünden almıştır. Türkiye'nin AB'ye Girişinin Ekonomik etkileri üzerine Belçika Katolik Louvain Üniversitesi'nde yaptığı doktora çalışmalarını tamamlamak üzeredir.

Oğuz Esen

İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümünde Profesör olarak görev yapmaktadır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ekonomi Bölümünden lisans, Gazi Üniversitesi İktisat Bölümünden doktora derecesini aldı. Nottingham Üniversitesinde ve Fulbright Bursu ile Massachusetts Üniversitesi, Amherst'te misafir öğretim üyesi olarak çalıştı. Uluslararası makroekonomi, iktisat politikaları, sermaye hareketleri ve bankacılık konularındaki çalışmaları ulusal ve uluslararası dergilerde yayımlanmıştır. Halen İzmir Ekonomi Üniversitesi AB Araştırma ve Uygulama Merkezi (EKOAK) Direktörü ve Rektör Yardımcısıdır.

Işık Gürleyen

İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve AB Bölümünde 2006 yılından bu yana yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünden lisans, Bilkent ve Siena Üniversitelerinden Siyaset Bilimi ve Avrupa Politikaları konusunda iki yüksek lisans derecesi vardır. 2005 yılında, Siena Üniversitesinden Karşılaştırmalı ve Avrupa Siyaseti programından doktora derecesini almıştır. Demokrasi ve demokratikleşmenin uluslararası boyutu, Avrupa bütünleşmesi, AB-Türkiye ilişkileri konularında çalışmaları bulunmaktadır.

Nazım İrem

Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Doçent olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini ODTÜ Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlayan Nazım İrem yüksek lisans ve doktora derecelerini Bilkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden almıştır. İrem, 1997 yılında DEÜ İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesi olarak göreve başlamış, The State University of Binghamton, Fernand Braudel Center'da ve The University of Cambridge, Faculty of Oriental Studies'de misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Nazım İrem'in International Journal of Middle East Studies, Middle Eastern Studies gibi uluslararası, Doğu Batı, Muhafazakar Düşünce, Sivil Toplum, Uluslararası İlişkiler gibi ulusal dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Çiğdem Kentmen

İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümünde Yardımcı Doçent olarak görev yapmaktadır. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde, yüksek lisans derecesini de Bahçeşehir Üniversitesi Avrupa Çalışmalarında tamamlamıştır. Doktora derecesini University of Missouri Columbia'da Siyaset Bilimi üzerine yapmıştır. Avrupa Birliği ve Türkiye'de kamuoyu ve seçmen davranışları hakkında çalışmalar yapan Kentmen'in European Union Politics ve International Political Science Review gibi uluslararası akademik dergilerde yayımlanmış ve yayımlanmak üzere kabul almış makaleleri bulunmaktadır.

E. Fuat Keyman

Koç Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde Profesör olarak görev yapmaktadır. Keyman, lisans eğitimini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamladıktan sonra, yüksek lisans derecesini Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden, doktora derecesini Carleton Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünden almıştır. Demokratikleşme, küreselleşme, uluslararası ilişkiler, sivil toplum ve Türkiye’de devlet-toplum ilişkileri üzerine çalışmaktadır. Prof. Keyman’ın çok sayıda kitap ve makale çalışmaları bulunmaktadır. Kitapları arasında, *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey* (2009/10, Ayşe Kadioğlu ile birlikte), *Remaking Turkey: Globalization, Alternative Modernities, Democracy* (2007), *Turkish Politics in a Changing World* (Değişen Dünyada Türk Siyaseti) (2007, Ziya Öniş ile beraber), *Citizenship in a Global World: European Questions and Turkish Experiences* (2005, Ahmet İçduygu ile beraber), *Globalization, State, Identity/Difference: Towards a Critical Social Theory of International Relations* (1997), *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye’de Vatandaşlık*, (2009), *Türkiye’nin İyi Yönetimi*, (2008), *Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye* (2006), ve *Türkiye ve Radikal Demokrasi* (2001) adlı eserler bulunmaktadır. Ayrıca Keyman’ın *Radikal Gazetesi*’nin Pazar eki, *Radikal İki*’de yayımlanan yazıları bulunmaktadır ve kendisi halen Koç Üniversitesi Küreselleşme ve Demokratikleşme Araştırma Merkezinin (GLODEM) direktörüdür.

Meltem Müftüler-Baç

Sabancı Üniversitesi Toplumsal ve Siyasal Bilimler Programında Profesör olarak görev yapmaktadır. Müftüler Baç, Robert Kolej ve Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun olduktan sonra sırası ile Temple Üniversitesinden Uluslararası İlişkiler yüksek lisans derecesini ve Uluslararası İlişkiler doktorasını almıştır. 1992-2001 yılları arasında Bilkent Üniversitesi, 1999-2000 yılında ise Chicago Üniversitesinde öğretim üyeliği yapmıştır. Araştırma alanları Uluslararası İlişkiler teorisi, Avrupa bütünleşmesi ve Türkiye-AB ilişkileridir. Müftüler Baç’ın *Turkey’s Relations with a Changing Europe* (1997), *Turkey and the EU: Dilemmas, opportunities and Constraints* (2008, Yannis Stivachtis ile beraber) isimli kitapları bulunmaktadır. Ayrıca çeşitli uluslararası endeksli dergilerde yayımlanan 27 makalesi ve 14 kitap içi bölümü vardır. Meltem Müftüler Baç 1999’da Fulbright ödülünü, 2002’de Türkiye Bilimler Akademisi tarafından verilen Sosyal Bilimlerde Teşvik Ödülünü ve 2003’te ise Üstün Başarılı Genç Bilim İnsan-

larını Ödüllendirme Programı Seçkin Genç Bilimci ödülünü almıştır. 2004 yılında ise Avrupa Birliği Komisyonu tarafından Jean Monnet Professor ünvanı verilmiştir. Halen Sabancı Üniversitesinde Toplumsal ve Siyasal Bilimler lisans programının koordinatörlüğünü yapmaktadır.

Ayla Oğuş Binatlı

İzmir Ekonomi Üniversitesi Ekonomi Bölümü öğretim üyesidir. Oğuş Binatlı lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümünde tamamladı. Yüksek lisans ve doktora eğitimi için Kanada'da University of Alberta ve ABD'de Boston College'da bulundu. ABD'de iki sene Stonehill College'da misafir öğretim üyesi olarak görev yaptı. Oğuş Binatlı son zamanlarda ağırlıklı olarak uluslararası iktisat ve uygulamalı ekonometri alanlarında çalışmalar yapmaktadır ve ulusal ve uluslararası dergilerde birçok makalesi yayımlanmıştır.

İlkim Özdikmenli

Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Siyasi Tarih ana bilim dalında araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Özdikmenli, lisans eğitimini ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde, yüksek lisans eğitimini Ankara Üniversitesi SBF Siyaset Bilimi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ana bilim dallarında tamamladı. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi Karşılaştırmalı Tarih doktora programında eğitimine devam etmektedir. İlgi alanları, modern siyaset teorileri, modernleşme ve laiklik politikalarıdır.

Özgehan Şenyuva

Ortadoğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yardımcı doçent olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Avrupa Çalışmaları Merkezinde çeşitli araştırmalar yürütmektedir. ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden lisans derecesini alan Şenyuva 2006 yılında Siena Üniversitesinde Karşılaştırmalı ve Avrupa Siyaseti programından doktora derecesini almıştır. Uluslararası ilişkiler ve kamuoyu, elit-kamuoyu ilişkileri, AB-Türkiye ilişkilerinin kamuoyu boyutu gibi konularda yayınları bulunmaktadır.

Hakan Yılmaz

Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde Profesör olarak görev yapmaktadır. Yılmaz, Galatasaray Lisesi ve Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümünden mezun olduktan sonra Yüksek lisans ve doktora derecelerini A.B.D.'de Columbia Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünden aldı. Yılmaz, yakın dönem Türk siyasal hayatı; Türkiye'de siyasal ve popüler kültür; Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinin ve Avrupa bütünleşmesinin kültür ve kimlik boyutları; demokratikleşme sürecinin dış dinamikleri üzerinde çalışmaktadır. Hakan Yılmaz'ın *Placing Turkey on the Map of Europe* (2005) isimli kitabı, *Between Europe and the Mediterranean: The Challenges and the Fears* (2007), *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy* (2009), *Democratization* (2009) gibi uluslararası yayınevleri tarafından basılan kitaplarda makaleleri, ve *Journal of Southern Europe and the Balkans* ve *Middle East Journal* gibi uluslararası dergilerde yayımlanmış çalışmaları bulunmaktadır. Halen aynı üniversitenin Avrupa Çalışmaları Merkezi'nin direktörlüğünü yapmaktadır.

Oğuz Esen

Filiz Başkan

Uzun bir geçmişi olan Türkiye-AB ilişkilerinde en yoğun dönem 2002-2004 yılları arasındır. Bu dönemde AB'ye üyelik kriterlerini karşılamak amacıyla çok sayıda reform yapılmış ve 2005 yılının Ekim ayında müzakerelere başlanmıştır. Ne var ki 2006 yılının sonunda AB Komisyonu'nun, Türkiye, havalimanlarını ve limanlarını Güney Kıbrıs Rum kesimine açmadığı sürece, 8 müzakere başlığını açmama kararı vermesi nedeniyle Türkiye-AB ilişkileri soğuma dönemine girmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'nin üyeliğine siyasal seçkinler düzeyinde hem AB içinde hem de Türkiye'de karşı sesler yükselmeye başlamıştır. Dolayısıyla son yıllarda Türkiye-AB ilişkilerine güvensizlik ve belirsizlik damgasını vurmuştur. Bunun bir sonucu olarak da hem Türkiye'de hem AB ülkelerinde toplumsal düzeyde de bir şüphe ve kızgınlık hakim olmaya başlamıştır. Bu çalışmada Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan bu gerilimlerin arkasında yatan dinamikleri, hem Türkiye'de kamuoyu ve siyasal seçkinlerinin AB ile ilgili tutumlarını hem de AB'de kamuoyu (İtalya örneği ile) ve siyasal seçkinlerin Türkiye ile ilgili tutumlarını çözümlenmeye çalışıyoruz.

Kitabın ilk çalışması E. Fut Keyman'ın "Türkiye-AB ilişkileri, Güven ve Tam Üyelik" başlıklı çalışmasıdır. Türkiye-AB ilişkilerini "stratejik ortaklığa dayanan, çok-boyutlu, kültürel, siyasi ve ekonomik maliyeti, katkısı ve getirisi yüksek, sistem-dönüştürücü" ilişkiler olarak tanımladığı çalışmasında Fuat Keyman, AB'nin Türkiye ile üyelik müzakerelerini 3 Ekim 2005'te başlatmasını tarihi bir adım olarak nitelendirmektedir. Fakat, Keyman'a göre müzakerelerin başladığı günden bugüne bu ilişkilerde çok ciddi bir duraklama, güven sorunu yaşanmaktadır. Şöyle ki, ne Türkiye AB'nin Türkiye'ye karşı adil davranacağına inanıyor ne de AB, Türkiye'nin dönüşebileceğine inanıyor. Keyman, Türkiye-AB ilişkilerinde yaşanan bu güven bunalımının ancak her iki tarafında yaşayacağı zihniyet değişikliği ile aşılabileceğini ifade etmektedir.

Meltem Müftüler-Baç, Türkiye'nin AB genişlemesi içindeki pozisyonunu hem kuramsal hem de kurumsal açıdan bir 'puzzle' olarak değerlendirdiği çalışmasında AB genişlemesi literatüründe aday ülkeler için geliştirilen tezlerin Türkiye örneğini açıklama konusunda yetersiz kaldığını ileri sürmektedir. Müftüler-Baç'a göre Türkiye-AB ilişkilerini ne tek başına hükümetler arası yaklaşım ne de kolektif kimlik yaklaşımı ile açıklayabiliriz, bu amaç için her iki kuramın sentezine ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkler ve Avrupalılar birbirlerine nasıl bakmaktadırlar? Birbirleri hakkındaki tutumlarını etkileyen faktörler nelerdir? Bu konuda siyasi seçkinler ve genel kamuoyu arasında farklılıklar var mıdır? İşte bu soruların cevaplandırıldığı birbirini tamamlamayan üç araştırma var. Özgehan Şenyuva, Hakan Yılmaz ve Çiğdem Kentmen Türkiye kamuoyunun tutumlarını belirleyen faktörleri araştırmışlardır.

Özgehan Şenyuva, Türkiye-AB ilişkileri üzerine yapılan çalışmaların daha çok sürecin teknik, hukuki ve iktisadi boyutlarını incelediğini, kamuoyu çalışmalarının ihmal edildiğini öne sürdüğü çalışmasında, 2001-2008 yılları arasında Türkiye'de AB üyeliğinin nasıl değerlendirildiğini, AB'nin Türkiye kamuoyu tarafından nasıl görüldüğünü, AB hakkındaki bilgi düzeyini, AB'ye güvenme eğilimini, Türk kamuoyunun Avrupa kimliğine nasıl baktığını, AB'ye bağlılık düzeyini, AB'den beklentileri ve AB ile ilgili korkuları Avrobarometre verileri ışığında ortaya koymuştur.

Hakan Yılmaz "Türkiye'de Avrupa Şüpheliği: Siyasi Seçkinler ve Kamuoyundaki Eğilimler" başlıklı makalesinde, seçkinler düzeyinde başlıca Avrupa şüpheliği kavramlarının neler olduğunu ve bu kavramların halk tarafından nasıl algılandığını göstermektedir. Siyasi seçkinlerin Avrupa'ya ilişkin şüpheliikleri, Tanzimat ve Sevr Sendromları olarak adlandırılan iki kavrama dayanmaktadır. Genel olarak hak kavramı ile ilgili olan Tanzimat sendromu, azınlık hakları, kolektif haklar, bireysel haklar vb. her türlü hak talebinin devlet karşısında toplumu güçlendirdiği, AB'nin topluma karışma yetkisini artırarak devletin zayıf düşürüldüğünü anlatır. Türklerin ve Avrupalıların birbirleri karşısındaki niyet ve stratejilerini anlatan Sevr Sendromunun doğal sonucu Batıya güvensizlik ve Avrupsız Avrupalılaşmadır. Halkın başlıca Avrupa şüpheliği kavramları, dışlanma, oyalanma ve çifte standarttır. Sevr sendromu halk katında ciddi bir etkiye sahip olmasına rağmen halk, siyasal seçkinlere göre, batı karşısında daha ılımlı ve daha özgüvenlidir. Genel toplum, ekonomik ve politik bağımsızlık ile egemenliğin paylaşımında daha az şüpheli ancak bunların sembolleri (bayrak, marş vb.) konusunda oldukça duyarlıdır. Makalenin önemli bulgularından biri de, AB konusundaki şüpheliğin bireylerin gelir, eğitim ve diğer sosyo-ekonomik kategorilerine değil, büyük ölçüde politizasyon düzeyine bağlı olmasıdır.

Türklerin AB konusundaki tavırlarının araştırıldığı üçüncü makale Çiğdem Kentmen'in "Ekonomik faktörler ve Türkiye Kamuoyunun AB Üyeliğine Baskısı" başlıklı çalışmasıdır. Kentmen, Türk kamuoyunun AB konusundaki tutumlarını etkileyen iktisadi faktörleri araştırmıştır. Bu iktisadi faktörler iki alt başlıkta incelenmiştir. İlk olarak bireylerin eğitim ve mesleki becerilerinin AB'ye yaklaşımlarını nasıl etkilediğini, ikinci olarak da AB'ye tam üyeliğin ülke ekonomisine olası etkilerinin bireylerin AB'ye bakışını nasıl belirlediğini incelemiştir. AB'ye destek konusunda bireylerin beşeri sermaye donanımlarının bir etkisi olmadığı, AB'nin ülke ekonomisine etkisinin, dolaylı olarak bireylerin AB konusundaki tutumlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türk kamuoyunun AB'ye bakışını inceleyen makalelerden sonra Filiz Başkan'ın Türk siyasi partilerinin AB söylemlerini içeren makalesine yer verilmiştir. Başkan, bu çalışmada özellikle AKP, CHP ve MHP'nin Avrupa Birliği hakkındaki söylemlerini "Avrupa şüpheciliği" kavramını baz alarak incelemiştir. Bu çalışmada İslami kökleri bulunan AKP'nin nasıl Avrupa heveslisi (Euro-enthusiast), sosyal demokrat bir parti olduğu düşünülen CHP'nin ise son yıllarda daha çok MHP'ye yaklaşarak nasıl Avrupa şüphecisi (Euro-sceptic) olduğu gösterilmiştir.

Işık Gürleyen'in "AB Seçkinleri Söyleminde Türkiye" başlıklı çalışması ise, Avrupa Birliği seçkinlerinin 1963-2008 arasında Türkiye'ye yönelik yaklaşımlarını incelemektedir. Gürleyen, AB seçkinlerinin Türkiye'nin üyeliği konusundaki tutumlarını belirleyen en önemli etkenin "farklı Avrupa tanımları" olduğunu iddia etmektedir. Buna göre, AB'yi ortak tarihi ve kültürel geçmişe sahip "değerlere dayanan" bir birlik olarak tanımlayan seçkinler, Türkiye'nin üyeliğine her koşulda karşı çıkmaktadır. Öte yandan, demokratik ve insan haklarına dayalı bir AB kavramsallaştırmaya sahip seçkinler ise kısmen destek vermektedir. Son olarak, AB'yi iktisadi ya da güvenlik temelli maddi çıkarlar çerçevesinde bir "problem-çözücü" şeklinde kavramsallaştıran AB seçkinleri, Türkiye'nin üyeliğini kısmen desteklemektedir. 1963'ten günümüze kadar yapılan inceleme, AB seçkinlerinin Türkiye'nin üyeliğini önceleri desteklerken, zaman içinde bu üyeliğe neden karşı çıktığını AB'nin kendi iç dinamikleri ile açıklamaktadır.

Peki, Avrupa kamuoyu Türkiye'nin AB üyeliğine nasıl bakmaktadır? 11 Eylül'den sonra Avrupa'da artan İslam korkusu karar alıcı siyasi seçkinlerin ve genel kamuoyunun Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki tutumlarını nasıl etkilemiştir? Bu sorular özellikle AB genişlemesi konusunda olumlu görüşe sahip olan İtalya açısından daha da önem kazanmaktadır. Bu soruların cevabı iki düzeyde araştırılmıştır. AB için İslam bir tehdit midir yoksa İslam ile demokrasi bağdaşabilir mi? Ebru Canan, "İtalyan Siyasal Eliti ve Kamuoyunun Türkiye-AB İlişkilerine Bakış açısı: İslamafobi ve Mammia Li Turchi?" başlıklı makalesinde, siyasal seçkinler ve halk tarafından İslamın bir tehdit olarak algılandığını, ancak

bu durumun siyasal seçkinlerin Türkiye'nin AB üyeliği konusundaki tutumlarını olumsuz etkilemediğini ileri sürmektedir. Hem halk hem de elitler İslami köktencilik önemli bulmakta, ancak buna rağmen siyasal elitler Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu yaklaşmaktadırlar. Sokaktaki İtalyan'lar ise, İslami köktencilik tehdidini Türkiye ile ilişkilendirip, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkmaktadırlar. Yazar, İslam ve demokrasinin birbirleriyle bağdaşan değerler sistemi olduğu inancının gelişmesi ile, halkın ve siyasal elitlerin Türkiye'ye karşı daha ılımlı bir yaklaşıma sahip olacakları tespitinde bulunmaktadır.

Nazım İrem, AB siyaseti ve demokratikleşme arasında keyfi bir özdeşlik kurulamayacağını belirttiği çalışmasında aday ülkelerle müzakerelerin yukarıdan aşağıya reform siyaseti yoluyla yürütüldüğünü ve basit teknik olarak görülerek siyasal sorumluluğu bulunmayan komitelere, komisyonlara veya diğer bürokratik örgütlere havale edildiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla, İrem'e göre, bu şekilde yürütülen müzakereler aday ülkelerde demokratik yönetim usullerine dayanan katılımcı demokrasiyi yaratmaktan ziyade AB bütünleşmesi sürecinde ortaya çıkan demokratik zafiyetin aday ülkelere ihraç edilmesine yol açacaktır.

İlkim Özdikmenli, çalışmasında AB'nin demokrasi açığının, 1980'lerde başlayan ekonomi ve siyasetin yeniden yapılandırılması sürecinin doğal bir sonucu olduğunu öne sürmüş ve AB'de yaşanan bu "demokrasi açığı"nın ulusüstü düzey, ulusal düzey ve popüler düzeyde nasıl bir görünüm arz ettiği üzerinde durmuştur. 2000'li yıllarda Avrupa devletlerinin birliğin yönetim prensipleri çerçevesinde demokrasi açığını giderme girişimleri üzerinde duran Özdikmenli, bu girişimlerin demokratikleşme planından daha çok nasıl halkla ilişkiler çalışmasına benzediğini gözler önüne sermektedir.

Oğuz Esen, Gül Ertan Özgüzer ve Ayla Oğuş Binatlı, Avrupa Birliği sürecinde Gümrük Birliği tartışmalarını dış ticaret verileri ile incelemektedir. Esen, Ertan Özgüzer ve Oğuş Binatlı, bu çalışmada, GB'den sonra 2001 krizine kadar AB ile dış ticaretimizin cari açığımızı artırıcı bir özellik gösterirken son dönemde, AB genişlemesine rağmen, daha farklı bir seyir izlediğini öne sürmektedir.

İçerikleri hakkında yukarıda kısaca bilgi verdiğimiz makalelerden bazıları İzmir Ekonomi Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi (EKOAB) tarafından düzenlenen "Küreselleşme, Türkiye-AB İlişkileri" konulu paneller dizisinde sunulmuştur. Bu panellerin düzenlenmesine yaptıkları katkı nedeniyle İzmir Ekonomi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Attila Sezgin'e teşekkür etmek isteriz. Ayrıca, değerli zamanlarını ayırarak bu panellere katılan başta E. Fuat Keyman, Meltem Müftüler-Baç olmak üzere tüm yazar arkadaşlarımıza teşekkür borçluyuz. Son olarak, gerek panellerin gerek kitabın hazırlık aşamasındaki yardımları nedeniyle İzmir Ekonomi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve AB Bölümünün asistanlarına teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Türkiye-AB ilişkileri, Güven ve Tam Üyelik

E. Fuat Keyman

Giriş

2000'den bu yana yaşadığımız tarihsellik, hızla değişen bir dünya ve bu dünya içinde dönüşen bir Türkiye karşımıza çıkartmıştır. Türkiye'nin içinden geçtiği dönüşüm süreci, bu sürecin içerdiği olumluluklardan, kaygılara/endişelere kadar geniş bir yelpazede içerdiği nitelikler, bugün ve yakın gelecekte, genelde Türkiye siyasetini, özelde de bu alan içinde sistem-kurucu ve sistem-dönüştürücü bir etkiye sahip Türkiye-AB ilişkilerini etkileyecektir. Bu çalışma da, dönüşüm süreci içinde Türkiye-AB ilişkilerinin bugünü ve geleceği üzerine bir çözümleme yapılacak, ve bu ilişkilerde güven ve belirlilik duygularının tekrar canlandırılmasına dönük öneriler değerlendirilecektir.

Türkiye'nin Dış Politika Tercihleri

Bu dönüşüm süreci içinde Türkiye'nin dış politika tercihleri sorusuna yaklaştığımız zaman, bu bağlamda üç ana eğilimin ortaya çıktığını görüyoruz. Birincisi, ulusalcı ve izolasyonist diyebileceğimiz eğilim. Bu eğilim, küreselleşmeye karşı ulus devleti güçlendiren bir devletçi-milliyetçi mantıkla hareket ederek Türkiye'nin çıkarlarının ABD ve AB'nin dışında olduğunu söylemektedir. ABD-AB eksenini zararlı, yayılmacı ve Türkiye için sorun yaratıcı görerek, Türkiye'nin bu eksen dışında yer alarak Avrasya denilen oluşuma eğilmesini, ve Rusya ve Çin gibi ülkelerle de ikili ilişkilerini geliştirmesi gerektiğini önermektedir. İkinci eğilim, Türkiye'nin Irak Savaşı'nda ABD'nin yanında bulunmamasının çok büyük bir hata olduğunu, bunun kendisinin "stratejik ortak" konumunu yok ettiğini, ve Türkiye'nin bu ne-

denle değişen dünya içinde çok zayıf bir konuma düştüğünü söylemektedir. Bu yaklaşımın sonucunda önerilen, Türkiye'nin Bush yönetimi temelinde oluşan hegemonya sürecinin yanında olması gerektiğidir. Türkiye, ABD ile bozulan ilişkileri düzeltmesi ve onun yanında yer almak için gerekli olan ne ise onları tartışmasız olarak yapmalıdır.

Aralarındaki farklılıklara rağmen bu iki yaklaşımda, Murat Belge'nin "Yaklaşıkça Uzaklaşıyor" adlı önemli çalışmasında detaylı olarak açıkladığı gibi, "monist" diyebileceğimiz, tek bir doğru peşinde koşan niteliktedir (Belge, 2003). Bu yaklaşımlar, kendi dünya görüşlerini tek doğru kabul edip farklı görüşleri dışlayan, ve karmaşık süreçleri tek bir öze indirgeyen bir yöntemle savaşa ve Türkiye'nin tercihlerine yaklaşmaktadırlar. Türkiye, bu yaklaşımlar içinde, abartılı bir biçimde, ya kendi başına yaşayabilecek güçlü bir ülke ya da güçlünün söylediğini yapmazsa cezalandırılacak ve dışlanacak zayıf bir ülke olarak algılanmaktadır. Her iki yaklaşım da, dış politika ve iç politikayı birbirinden kesin hatlarla ayırmakta, ve toplumsal taleplerin dış politikanın belirlenmesinde hiçbir yerinin olmadığını savunmaktadır. Her iki yaklaşım da, Türkiye'nin demokratikleşme, ekonomik gelişme gibi sorunlarını ikinci plana atarak ya bu sorunların güvenliğe ikincil olduğunu söylemektedir ya da bu sorunların çözümü için iç dinamikleri değil, ABD, AB v.b. dış aktörleri belirleyici görmektedir. Bu temelde, her iki yaklaşım da kendi monist söylemleri içinde analitik çözümlere değil, ideolojik yargılara dayalı bir anlayışla dış politikaya yaklaşmakta, ve kendi söylemleri dışında olan çözümleri dışlamaktadırlar.

Benim bu çalışmada geliştirmek istediğim üçüncü yaklaşımsa, tek doğrulu mutlakçı yaklaşımların eleştirisinden sonra, çok-boyutlu bir anlayışla Türkiye'nin tercihlerine yaklaşmaktadır. Irak Savaşı'ndan Türkiye üç önemli ders almalıdır. Birincisi, Türkiye hem ABD hem de AB ile ilişkilerinde güçlü olmak istiyorsa, mutlaka demokratikleşme ve ekonomik istikrar/kalkınma sorunlarını çözmelidir. Diğer bir deyişle, Türkiye hızla değişen dünya içinde sadece jeopolitik konumuna ve güvenliğine endeksenerek güçlü olamaz. Aksine demokratikleşme-ekonomik kalkınma-güvenlik ilişkisini beraber düşünerek kendi sorunlarına eğilen Türkiye, hem Kuzey Irak hem Irak, hem de Ortadoğu'nun geleceğine katkıda bulunacak güçlü bir aktör olacaktır. İkincisi, Türkiye ne kendi başına ve ikili ilişkilerle uluslararası sistemde varlığını sürdürebilecek çok büyük bir ülkedir, ne de bir çırpıda dışlanacak ve sadece güçlünün (ABD'nin) yanında yer alarak rahatlayabilecek zayıf bir ülkedir. Türkiye G-20 ülkeleri içinde olan orta-güçte bir ülke, ama Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya ekseninde, jeopolitik gücü, kurumsallaşmış modernleşmesi, ve eksiklikleri olsa da yapılanmış demokrasisiyle kilit bir ülkedir (Larrabee ve Lesser, 2003). Bu anlamda, Ortadoğu'nun yeniden yapılandırılması sürecine, ne ulus ne de devlet olabildiği Irak'ın ulus devlet olma sürecine, İsrail-Filistin sorununda çözüm sürecine Türkiye modernitesi, kurumları ve demokrasi-

siyle siyasi, ekonomik, kültürel düzeylerde ciddi katkıda bulunma potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin dış politikada yoğunlaşma alanı sadece askeri değil, insani, siyasal ve ekonomik olmalıdır.

Üçüncü ve son dönemden alınacak en önemli ders, Türkiye'nin Bush yönetimi altındaki ABD ile ortaklığının "stratejik ve karşılıklı bir ortaklık ilişkisi" değil, "tek taraflı bir güç" ilişkisi olduğunun kavranmasıdır. Tüm dünya sisteminde ciddi bir kriz yaratan ABD tek taraflı hegemonyasının Irak Savaşı'nda Türkiye'den istekleri, ve bu isteklerin Orta Doğu'nun savaş temelinde yeniden yapılandırılmasında da sürme olasılığı, ne tarihsel ne de siyasi temeli olan stratejik ortaklık kavramıyla meşrulaştırılmamalıdır. Türkiye ABD'nin müttefikidir, tarihsel olarak bu müttefiklik ilişkisi önemli kalmış, belli kesintilere uğramış ama devam etmiştir. Bundan sonra da devam edecektir. Müttefiklik ilişkilerinin iyi olması da her iki ülke için önemlidir. Ama, unutulmamalıdır ki, Türkiye-ABD ilişkileri ne coğrafi ne kültürel ne ekonomik ne de siyasi bir derinliğe sahiptir. Türkiye ile ABD arasında ciddi bir coğrafi uzaklık vardır ve bölgesel oluşumların çok önemli olacağı küreselleşen dünyada ve aynı zamanda ABD hegemonyasının tek taraflı ve güvenlik temelinde değiştirmek istediği dünya da, coğrafi yakınlık ülkelerin dış politika tercihleri için önemli bir faktördür. Kültürel düzeyde de, Türkiye'nin modernleşme sürecinin Batılılaşma temelinde olması ve Avrupa projesinin Türkiye'nin geleceği için ana referans noktası olarak kabul edilmesi, ABD'nin Türkiye'nin kültürel bir ortağı olmadığını ve de gelecekte de olmayacağını göstermektedir. Dahası, Türkiye ABD için kültürel bir referans da oluşturmamaktadır. ABD de yaşayan Türkler, beyin göçü dediğimiz, nitelikli iş gücünü oluşturmaktadır ama çok-kültürlülük içinde temel bir kimlik değildirlir. ABD'nin özellikle 1980'ler sonrası Türkiye'sinde hegemonik bir kültürel kod olması bir vakıya da, bu kültürel etkileşim tek taraflıdır. Türkiye'nin, AB'den farklı olarak, ABD'nin kendi kültürel kimliği için bir maliyeti ve katkısı yoktur. Türkiye'den ABD'ye göç nitelikli iş gücüne dayanan, kısıtlı ve vatandaşlık/kimlik sorunu yaratmayan bir yapıdadır. Benzer bir durum, siyasal düzeyde de geçerlidir. Türkiye-ABD ilişkileri özellikle güvenlik ve askeri alanda oluşan bir müttefiklik ilişkisidir fakat bir entegrasyon ilişkisi değildir, siyasi bir dönüşümü ya da talebi içeren bir nitelik taşımamaktadır. ABD için, Türkiye'nin demokratikleşmesi, demokratik ve güçlü bir ülke olması, modernliğini demokratik ve çoğulcu bir niteliğe dönüştürmesi gibi süreçler ikincil önemde olmuştur. ABD'nin, AB'den farklı olarak, Türkiye'nin demokratik bir modern yapıya dönüşmesi sürecine etkisi ve katkısı sınırlıdır. Türkiye-ABD ilişkilerinde siyasi düzeydeki müttefiklik, bugün yaşadığımız şekliyle tek taraflı bir müttefiklik ilişkisidir. Bu şekilde de kalacaktır. Ekonomik düzeyde de, Türkiye, AB'den farklı olarak, ABD'nin ekonomik bir ortağı değildir. Türk ekonomisine ABD katkısı ağırlıklı olarak IMF yoluyla olmuştur. Bu katkı, 19-Şubat Krizi-sonrası dönemde önemliken, Türk ekonomisinin üretim temelinde büyümesine, kalkınmasına ve istikrarına etkisi sınırlı bir katkıdır. Aynı

zamanda, Irak Savaşı sürecinde gördüğümüz gibi, IMF yoluyla kurulan bu ilişki, ABD'nin Türkiye'den isteklerini gerçekleştirmede kullanabileceği bir araç niteliğini de taşımaktadır. Ve en önemlisi, Türkiye-ABD ilişkilerinin ABD için ekonomik maliyeti çok sınırlı bir ilişki niteliği vardır. Türkiye'nin ABD'den aldığı yardım üretim ve ticaret ilişkilerinin geliştirilmesi temelinde değil, mali ve kredi biçimindedir.¹

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri

Buna karşılık, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileri coğrafi, kültürel, ekonomik ve siyasi derinliğe sahip ilişkilerdir. Türkiye-AB ilişkileri bir müttefiklik değil, karşılıklılık esasına dayanan bir entegrasyon ve bütünleşme ilişkisidir. Bu ilişkiler özünde stratejik ortaklığa dayanan, çok-boyutlu, kültürel, siyasi ve ekonomik maliyeti, katkısı ve getirisi yüksek, sistem-dönüştürücü nitelikte ilişkilerdir. Kültürel düzeyde, Türkiye-AB ilişkileri Avrupa kimliğinin çok-kültürlü bir moderniteye dönüştürülmesini içeren ama aynı zamanda da Türk modernitesinin demokratik ve çoğulcu bir nitelik kazanmasını talep eden ilişkilerdir. Siyasi düzeyde, Türkiye'nin AB'nin tam üyesi olmasını içeren bütünleşme sürecini içeren ilişkilerdir. Aynı zamanda da, Türkiye'de devletin demokratik, etkin, şeffaf ve sorumlu olmasını talep eden ilişkilerdir. Bu anlamda, Türkiye-AB ilişkileri Türkiye'de devlet-toplum/birey ilişkilerini radikal biçimde değiştiren, toplumu "haklar dili" temelinde güçlendiren ve çoğullaştıran, ve sivil haklar ve özgürlükler alanını genişleterek, yeni bir vatandaşlık anlayışı yaratan ilişkilerdir. Ekonomik düzeydeyse, AB ülkeleri Türk ekonomisinin en önemli ve birincil hareket alanını oluşturmaktadırlar. AB'nin Türkiye'nin ekonomik olarak büyümesine ve kalkınmasına katkısı çok önemlidir. Bu katkı üretim alanında olup, bir yandan Türk ekonomisine kurumsal ve yasal bir temel oluştururken, diğer yandan yatırımlar için risk faktörünü minimize ederek ekonomik canlılığa yol açabilmektedir. Dahası, Türkiye-AB ilişkileri, devlet-toplum ilişkilerinin "haklar dili" temelinde düzenlenmesini içerdiği için, Türkiye'nin yapısal işsizlik, fakirlik ve açlık ve dağılım adaletsizliği sorunlarını çözebilecek ilişkilerdir. Diğer taraftan da Türkiye, AB için çok önemli bir pazardır. Türk ekonomisinin canlılığı ve genç nüfusuyla dinamik yapısı, Türkiye'yi AB ülkeleri için önemli bir pazar konumuna getirmektedir. Bu nedenle aşağıda son dönem Türkiye-AB ilişkilerinin yaşadığı değişim ve dönüşümleri irdelemek istiyorum.

1 Türkiye-ABD ilişkilerinin kapsamlı bir çözümlemesi için bkz. W. Hale.

Tarihsel Önem, Siyasi Muğlaklık

Türkiye'nin AB'ye tam üyeliğini hedefleyen müzakere sürecinin 3 Ekim 2005'te başlatılması kararı, bugün ve sonuçları temelinde içerdiği güvensizliğe ve belirsizliğe rağmen, "Avrupa ve uluslararası toplum için tarihi nitelikte bir karar" olarak nitelenmesi gereken bir karardır. Gerçekten de, 11 Eylül-sonrası dünya olarak tanımlayabileceğimiz bugünün dünya siyaseti içinde ve aynı zamanda geleceği ile önemli bir karar verme durumunda olan Avrupa için, Türkiye'nin AB'ye tam üye olma olasılığı ve bu olasılığın sonuçları "sistem-dönüştürücü" etkiye sahiptir ve öyle olduğu içindir ki, tam üyelik müzakerelerinin başlaması kararı tarihsel bir nitelik içermektedir. Bu nitelime bize, Türkiye'nin Avrupa'nın geleceği ve dünya siyaseti için "önemli ve kilit bir ülke" olarak algılandığını söylüyor ve bu bağlamda Türkiye'nin, "sistem-dönüştürücü etki yaratma potansiyelini taşıyan bir aktör" olarak algılandığını bize söylüyor. Sistem-dönüştürücü etki yaratma potansiyeli, sosyal bilimlerde güç literatürü içinde bir grubun, bir bölgenin, bir sınıfın, bir kimliğin toplumsal ilişkilerin üretimi ve yeniden-üretiminde "etkisi" olan aktör olarak hareket etme ve algılanma kapasitesini tanımladığı sürece, tam üyelik müzakere kararının tarihsel niteliği Türkiye'nin Avrupa'nın geleceği ve dünya siyaseti için "etkili bir aktör" konumunu simgelemektedir.² Sistem-dönüştürücü etki yaratma potansiyelini taşıyan bir aktör olarak Türkiye, hem terörizmle mücadele adı altında, "süresi ve yeri belli olmayan bir savaş" tarafından demokrasinin süresiz ertelenme tehlikesinde olduğu, hem de aynı zamanda küresel demokratik yönetime en fazla gereksinim hissedildiği bugünün dünya siyasetinde ve bu siyasetin içinde Avrupa'da, demokrasi olasılığının gerçekleşmesinin önemli kilit aktörlerinden biri konumundadır.³ Türkiye, bu konumunu, İslam ile modernite, İslam ile demokrasi ilişkisini kendi içinde kurma başarısıyla elde etmiştir.

Bununla birlikte, tarihsel karar nitelmesi bize aynı zamanda, AB'nin Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlamasının yeterli koşulunu, diğer aday ülkelerden beklediği, "Kopenhag kriterlerini yerine getirme" temelinde görmediğini de söylemektedir. Diğer bir deyişle, AB Türkiye'ye, adil, nesnel, evrensel ve her üyeye eşit mesafede olma ilkeleri içinde yaklaşmıyor ki bu ilkeler, Türkiye'nin aday ülke statüsü aldığı 1999 Helsinki Zirvesi'nde AB'nin Türkiye ile ilişkilerinde uygulamaya söz verdiği ilkelerdi. Bu anlamda, Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerine başlaması kararının "tarihsel niteliği", Türkiye açısından hem olumlu hem de olumsuz bir içerikte; olumlu, çünkü AB bu kararıyla Türkiye'nin "Avrupa ve dünya siyaseti için önemli bir kilit ülke" konumunu kabul

2 Güç literatürünün kapsamlı bir çözümlemesi için, bkz. T. Wartenberg.

3 Bugünün dünyasındaki savaş-demokrasi ilişkisinin önemli bir çözümlemesi için bkz. M. Hardt ve A. Negri.

ediyor, olumsuz, çünkü AB'nin Türkiye'yi diğer aday ülkelerden farklı bir konuma koyduğunu, Türkiye'ye nesnel ve adil yaklaşmadığını, Türkiye'den tam üyelik için diğer aday ülkelerden fazla ve farklı katkılar istediğini bize söylüyor. Dolayısıyla, bugün Türkiye-AB ilişkilerine baktığımız zaman, hem AB'nin Türkiye'ye özel bir önem atfettiğini, hem de Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesinin, AB içinde, tam üyelik müzakerelerine başlaması için "gerekli ama yeterli koşulu" sağlamadığını görüyoruz. Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerine başlamasını "tarihsel bir karar" olarak nitelenmesini böyle yorumlamanın, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceğini, yani tam üyelik müzakere sürecinin nasıl işleyeceğini de doğru okuma olanağını da bize vereceğini düşünüyorum. Müzakere sürecinin nasıl geçeceğini ve gelişeceğini doğru okumak, Türkiye'yi müzakerelerde güçlü kılacak ipuçlarını bize verecektir.

Burada şu noktanın altını çizmemiz gerekiyor: AB'ye tam üyelik müzakere süreci "bir aday ülkenin AB normlarına ve müktesebatına kendisini uyumlu hale getirme süreci" olarak işlese de, bu işleyiş Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakerelerini tanımlamak için gerekli ama yeterli olmayacaktır: Türkiye sadece kendisini AB müktesebatına uyumlu hale getirdiği için değil, AB için tarihsel önemini sürdürdüğü sürece, müzakerelerde başarılı olacak ve güçlü bir konuma gelecektir. Dolayısıyla, tam üyelik müzakerelerini sadece teknik bir uyum süreci olarak görmek yanılgısına düşmeden, Türkiye'nin AB tarafından Avrupa ve uluslararası toplum için tarihsel öneme sahip bir ülke olarak algılanmasının müzakere süreci içinde de çok önemli olacağını görelim. Bu nedenle de, müzakere süreci içinde Türkiye'nin, hem devlet-toplum/birey ilişkilerinin "demokratik" bir tarzda düzenlenmesini sağlayacak hem de ekonomik yaşamda makroekonomik istikrarı kurarken, işsizlik, yoksulluk, bölgesel eşitsiz gelişme v.b. sosyal adalet sorunlarını çözme kapasitesi taşıyan "sürdürülebilir ekonomik kalkınma" programlarını yaşama geçirecek ciddi bir siyasi ve toplumsal irade göstermesi gerekmektedir. Demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma, Türkiye'nin Avrupa'nın ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmesine vereceği "önemli ve yapıcı katkı"nın da anahtar sözcükleridir.

Demokratik ve ekonomik olarak sürdürülebilir kalkınmasını yaşama geçiren bir Türkiye, Avrupa tarafından kendisi için önemli bir kazanç, bir artı-puan olarak algılanacağını söyleyebiliriz, çünkü böyle bir Türkiye ile Avrupa, hem kendi içinde yaşayan ve farklı kültürel kimliklere sahip gruplara "çok-kültürlü ve kapsayıcı bir demokratik yapıya" sahip olduğunu gösterecektir hem yaşlanan nüfusuna "genç ve dinamik bir demografik nitelik" kazandıracaktır hem de durgunluk dönemine girmiş ve sorunları gittikçe yapılaşan ekonomik yaşamına bir "canlanma ve dinamizm" getirebilecektir. Ama Avrupa'nın bu temelde Türkiye'nin tam üyeliği olgusunu düşünmesinin de otomatik olarak Türkiye'nin demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmadaki başarısıyla oluşacağını düşünmek